

162

ÚSTAVNÍ ZÁKON

ze dne 12. června 1998, kterým se mění Listina základních práv a svobod

Parlament se usnesl na tomto ústavním zákoně České republiky:

Čl. I

Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením Předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, se mění takto:

V čl. 8 odst. 3 větě druhé se číslovka „24“ nahrazuje číslovkou „48“.

Čl. II

Tento ústavní zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 1999.

Zeman v. r.

Havel v. r.

Tošovský v. r.

Důvodová zpráva k návrhu ústavního zákona č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“), která je podle čl. 3 Ústavy a podle usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. součástí ústavního pořádku České republiky, ve svém článku 8 mezi základní lidská práva a svobody zařazuje i právo na osobní svobodu. Toto základní právo může být omezeno pouze způsobem a v rozsahu, který vyplývá přímo z citovaného ustanovení Listiny nebo ze zákona, jehož vydání v tomto případě Listina předpokládá.

Ustanovení článku 8 Listiny se vztahuje i na případy omezení osobní svobody v rámci trestního řízení. Listina rozlišuje instituty „zadržení“ a „zatčení“.

Zadržet může vyšetřovatel obviněného nebo podezřelého z trestného činu, jestliže je dán některý z důvodů vazby a rozhodnutí soudu o vazbě nelze předem opatřit. Jestliže po výsledku zadržené osoby nedojde k jejímu propuštění na svobodu, musí být tato osoba do 24 hodin od zadržení předána soudu s návrhem státního zástupce na uvalení vazby. Soud je povinen o takovém návrhu rozhodnout do 24 hodin od převzetí zadržené osoby.

Zatknout lze pouze obviněného na základě písemného příkazu. K jeho vydání je oprávněn pouze soudce za podmínek stanovených zákonem (je dán některý ze zákonem stanovených důvodů vazby a obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet a zajistit tak jeho přítomnost při výslechu – § 69 trestního řádu). Zatčenou osobu je třeba do 24 hodin odevzdat soudu a ten musí do 24 hodin od převzetí tuto osobu vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.

Ve snaze zajistit osobám, proti nimž je vedeno trestní řízení, co nejširší právní ochranu, stanovil zákonodárce velmi krátké a nepřekročitelné lhůty, v nichž musí být zadržaná nebo zatčená osoba předána soudu, a v nichž musí soud o vzetí do vazby nebo propuštění na svobodu rozhodnout.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že výše uvedené lhůty zakotvené v článku 8 Listiny jsou jednoznačně nejkratší v porovnání s obdobnými lhůtami, které stanoví právní řády jiných zemí. Několik států sice shodně s naší právní úpravou zná lhůtu 24 hodin pro předání předběžně zadržené osoby soudci nebo jiné k tomu zmocněné úřední osobě (např. Francie nebo Dánsko), avšak i ty současně stanoví podmínky, za nichž lze předběžně zadržení předcházející rozhodnutí o vazbě prodloužit (až o několik dnů). Prodloužit lhůtu zadržení je v těchto případech oprávněn zpravodil státního zástupce nebo soudce. Pomineme-li výjimečnou právní úpravu nebo praxi několika států, které umožňují naopak po výrazně dlouhou dobu držet podezřelou nebo obviněnou osobu v zadržení, zjistíme, že největší skupinu představují ty evropské státy, které připouštějí, aby o vazbě rozhodl soud nebo jiná k tomu zákonem zmocněná osoba ve lhůtě 3 dnů od zadržení, s tím, že existují různé modifikace počítání běhu této lhůty.

Různě dlouhé lhůty pro rozhodnutí o vazbě zadržené osoby v jednotlivých státech vyplývají především z organizace orgánů, které se podílejí na trestním řízení, z vymezení jejich kompetencí a dílem i z historické tradice, i když určitou úlohu zde sehrávají i ekonomické možnosti státu zajistit fungování státního aparátu na příslušné úrovni. Jednoznačnou direktivu nepředstavují v tomto směru ani závazky, které pro jednotlivé státy vyplývají z mezinárodních dokumentů. Zde má zejména význam Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (publikovaná pod č. 209/1992 Sb.), která ve svém článku 5 odst. 3 stanoví obecné právo každého, kdo byl zatčen nebo jinak zbaven osobní svobody, aby byl ihned předveden před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci. Judikatura Evropské komise a Evropského soudu pro lidská práva toto právo občana a tomu korespondující povinnost státu vykládá tak, že zadržení nemá trvat déle než několik málo dnů. Předmětem kritiky se v této souvislosti stalo např. Švýcarsko, jehož některé kantony tolerovaly zadržení delší jak 6 dnů.

Několikaletá praxe, která se na základě právní úpravy obsažené v Listině a na ni navazujícím trestním řádu vytvořila, nasvědčuje tomu, že snaha zákonodárce poskytnout zadržené osobě co největší právní jistotu, že její osobní svoboda bude omezena jen na minimální dobu, se v řadě případů obrací proti této osobě. Ve lhůtě 24 hodin od zadržení totiž musí vyšetřovatel nejen provést výslech takové osoby, ale musí obstarat důkazy, které mají pro rozhodnutí o vazbě význam, a s jejich znalostí musí předložit příslušný návrh státnímu zástupci. Ten je ze zákona povinen přezkoumat postup vyšetřovatele nejen z hlediska dodržování zákona, ale i z hlediska úplnosti obstaraných důkazů a v případě, že

neshledá důvod pro propuštění zadržené osoby na svobodu, zpracovat písemný návrh na uvalení vazby a ten spolu se zadrženou osobou stále v původní lhůtě 24 hodin od zadržení předat soudu.

V uvedené lhůtě 24 hodin od zadržení tedy neprobíhá jen fyzické předávání zadržené osoby mezi různými orgány činnými v trestním řízení, ale je třeba provést i výslech takové osoby, prověřit její obhajobu a shromáždit důkazy, jejichž existence často vyplyne až z výpovědi této osoby, tyto skutečnosti skutkově a právně vyhodnotit a na základě toho zpracovat příslušný procesní návrh a ten doručit soudu. Lhůta 24 hodin, v níž má být kromě jiného proveden i výslech obviněného, resp. podezřelého, v řadě případů vylučuje realizaci práva této osoby na přítomnost obhájce při výslechu, ačkoliv se jedná o základní součást státem jinak garantovaného práva na obhajobu.

Za situace, kdy možnosti vyšetřovatele, policejního orgánu a státního zástupce jsou limitovány podmínkami, za nichž pracují, se často stává, že jejich rozhodnutí předat zadrženou osobu s návrhem na uvalení vazby soudu, je odůvodněno nikoliv zjištěnými skutečnostmi, ale domněnkami, které se teprve dodatečně ověřují. Soud si je této skutečnosti vědom, a proto i z obavy, že se tyto domněnky ukáží jako důvodné, je akceptuje při svém rozhodování o vazbě. Výsledkem je, že obviněný je v některých případech vzat do vazby „z preventivních“ důvodů a je vlastně na něm, aby dodatečně dokazoval, že důvody vazby pominuly, ačkoliv zde od počátku ani nebyly. Četnost takové praxe lze dovozovat nejen ze srovnání, v kolika případech se v České republice v rámci trestního řízení sahá k uvalení vazby a kolik osob v přepočtu na určitý počet obviněných z trestných činů je ve vazbě v kterémkoliv jiném evropském státě, ale i ze statistiky počtu případů, kdy stát následně odškodňuje nezákonnou vazbu obviněného.

Stávající právní úprava má ovšem i opačné dopady. Zejména z časových důvodů nejsou policejní orgány v některých případech schopny náležitě zadokumentovat trestnou činnost osoby, jejíž vazbu státní zástupce navrhuje, a soud s odkazem na neexistenci důvodů vazby takovou osobu propustí ze zadržení. V důsledku toho pak vznikají zbytečné názorové střety mezi vyšetřovateli, resp. státními zástupci, kteří jsou přesvědčeni o důvodnosti svého návrhu na uvalení vazby, a soudy, které tento návrh neakceptují s odkazem na to, že rozhodující jsou výsledky procesních úkonů provedených podle trestního řádu, nikoliv subjektivní přesvědčení toho, kdo návrh na uvalení vazby podává.

Smyslem předkládaného návrhu je tedy zmírnit uvedené negativní dopady stávající právní úpravy, neboť zcela je vyloučit nelze. Navrhované prodloužení lhůt v žádném případě není mechanické, ale vychází z toho, jaký je smysl příslušné lhůty a jaké úkony v jejím rámci je třeba provést. Zatímco lhůta 24 hodin pro rozhodnutí soudu o zadržené nebo zatčené osobě, která mu byla předána, je za cenu zajišťování nepřetržité pracovní dosažitelnosti na všech okresních a krajských soudech dostačující, neboť soud v této lhůtě zpravidla již jen hodnotí shromážděné důkazy, vyslýchá obviněného a po vyhodnocení těchto skutečností rozhoduje o vazbě, jako zcela nedostatečná se jeví lhůta 24 hodin od zadržení obviněného nebo podezřelého vyšetřovatelem do jejího předání soudu. Zde totiž spočívá těžiště shromažďování důkazů, a to z velké části až na základě výpovědi zadržené osoby. Prodloužením této lhůty na dvojnásobek umožní, aby všechny orgány činné v trestním řízení o zadržené osobě, proti níž je vedeno trestní stíhání, mohly daleko odpovědněji posoudit, zda taková osoba má být vzata do vazby, nebo zda původně učiněný závěr o existenci důvodů vazby pozbyl odůvodnění.

Na tuto navrhovanou změnu navazuje návrh příslušných změn trestního řádu v ustanoveních týkajících se postupu při rozhodování o zadržení a předkládání návrhů na rozhodnutí o vazbě.

Navrhovaná právní úprava není v rozporu se závazky, které pro Českou republiku vyplývají z mezinárodních dokumentů, ani z právem Evropské unie. Rovněž koresponduje právní úpravě zakotvené v řadě evropských států.

Přijetí navrhované právní úpravy není spojeno s nároky na státní rozpočet. Naopak lze předpokládat úsporu rozpočtových prostředků, ať již v důsledku určitého snížení počtu osob ve vazbě nebo v důsledku snížení počtu případů odškodňování nezákonné vazby.